

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

© 2018 ГРАБЧУК О. М., ЛИСЯК Л. В.

УДК 330.311

Грабчук О. М., Лисяк Л. В. Джерела формування фінансових ресурсів державного сектора економіки України

Актуальність статті визначається системоутворюючим значенням державного сектора економіки у забезпеченні функціонування економіки країни як цілісності. Метою статті є розгляд базових закономірностей генерації фінансових ресурсів у державному секторі економіки України та виявлення найбільш значущих аспектів його суспільного призначення з огляду на сучасні кризові умови. В межах дослідження проаналізовано значущість державного сектора економіки України в економіці загалом. Підтверджено, що генерація фінансових ресурсів у державному секторі економіки здійснюється в обсязі, недостатньому для одночасного відтворення капіталу, виконання суспільного призначення та фінансування оплати праці. Наведено результати оцінки довгострокових тенденцій джерел фінансових ресурсів державного сектора економіки. Розраховано невизначеність їх динаміки з урахуванням впливу інфляції. Результати дослідження дали змогу виконати прогноз джерел фінансових ресурсів у державному секторі економіки України та визначити потенційний момент його бифуркації.

Ключові слова: державний сектор економіки України, джерела фінансових ресурсів, валова додана вартість, довгострокові тенденції джерел фінансових ресурсів.

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 9.

Грабчук Оксана Миколаївна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна)

E-mail: OGrabchuk@ui.ua

Лисяк Любов Валентинівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимир Вернадського, 2/4, Дніпро, 49004, Україна)

E-mail: L_Lubov@ua.fm

УДК 330.311

UDC 330.311

Грабчук О. М., Лисяк Л. В. Источники формирования финансовых ресурсов государственного сектора экономики Украины

Актуальность статьи определяется системообразующим значением государственного сектора экономики в обеспечении функционирования экономики страны как целостности. Целью статьи является рассмотрение базовых закономерностей генерации финансовых ресурсов в государственном секторе экономики Украины и выявление наиболее значимых аспектов его общественного назначения, учитывая современные кризисные условия. В рамках исследования проанализирована значимость государственного сектора экономики Украины для экономики в целом. Подтверждено, что генерация финансовых ресурсов в государственном секторе экономики осуществляется в объеме, недостаточном для одновременного воспроизведения капитала, выполнения общественного назначения и финансирования оплаты труда. Представлены результаты оценки долгосрочных тенденций источников финансовых ресурсов государственного сектора экономики Украины. Рассчитана неопределенность динамики источников финансовых ресурсов с учетом влияния инфляции. Результаты исследования позволили осуществить прогноз источников финансовых ресурсов в государственном секторе экономики Украины и определить потенциальный момент его бифуркации.

Ключевые слова: государственный сектор экономики Украины, источники финансовых ресурсов, валовая добавленная стоимость, долгосрочные тенденции источников финансовых ресурсов.

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Библ.:** 9.

Грабчук Оксана Николаевна – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой финансов, Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара (просп. Гагарина, 72, Днепр, 49010, Украина)

E-mail: OGrabchuk@ui.ua

Лисяк Любовь Валентиновна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов, Университет таможенного дела и финансов (ул. Владимира Вернадского, 2/4, Днепр, 49004, Украина)

E-mail: L_Lubov@ua.fm

Hrabchuk Oksana M., Lysiak Liubov V. The Sources of Formation of Financial Resources of the State Sector of Ukrainian Economy

The relevance of the article is determined by the backbone importance of the State sector of economy in ensuring functioning of the country's economy as an integrity. The article is aimed at considering the basic regularities of generation of financial resources in the State sector of Ukrainian economy and identifying the most significant aspects of its public purpose, with attention to the current conditions of crisis. In the terms of research the importance of the State sector of Ukrainian economy for the economy as a whole is analyzed. It is justified that the generation of financial resources in the State sector of the economy is carried out in the volume, insufficient for simultaneous reproduction of capital, performance of public purpose and financing of wages. The results of estimation of the long-term tendencies of sources of financial resources of the State sector of economy of Ukraine are presented. The uncertainty of the dynamics of sources of financial resources is calculated in view of the influence of inflation. The results of research allowed to make prognosis as to sources of financial resources in the State sector of Ukrainian economy and to define the potential moment of its bifurcation.

Keywords: the State sector of economy of Ukraine, sources of financial resources, gross added value, long-term tendencies of sources of financial resources.

Fig.: 3. **Tbl.:** 2. **Bibl.:** 9.

Hrabchuk Oksana M. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Finance, Oles Honchar Dnipro National University (72 Haharina Ave., Dnipro, 49010, Ukraine)

E-mail: OGrabchuk@ui.ua

Lysiak Liubov V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Finance, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyra Vernadskoho Str., Dnipro, 49004, Ukraine)

E-mail: L_Lubov@ua.fm

Економіка країни в цілому являє собою складно організоване системне утворення, що підлягає специфічним закономірностям розвитку залежно від структурної організації і реагує на сукупність екзогенних та ендогенних впливів саме як цілісність. Декомпозиція структури економіки загалом може здійснюватись виходячи з різних засад. Одним із найбільш поширених способів структурної декомпозиції економіки є інституційний підхід, в межах якого виокремлюються сектори економіки. Цей підхід є одним із найбільш складних методологічно, оскільки окремі компоненти кожного сектора не можуть бути оцінені кількісно, незважаючи на деталізацію їх якісної оцінки. Державний сектор економіки є системоутворюючим п'яд час формування інституційної структури суспільства. Агенти, що функціонують у державному секторі економіки, залучаються до відтворювальних, розподільних, перерозподільних процесів, забезпечують виконання базових функцій держави, реалізують різні види політик тощо. Функціональне навантаження державного сектора економіки є надзвичайно широким.

Значущість державного сектора економіки, його суспільне призначення та основні закономірності функціонування аналізуються у працях багатьох науковців. Зокрема, цим питанням присвячено праці А. Аткинсона, Є. Балацького, Н. Бутенка, Дж. Б'юкенена, І. Васильєва, З. Ватаманюка, В. Марущака, Р. Масгрейва, А. Мельника, С. Мочерного, К. Павлюк, Дж. Стігліца, М. Шкільняка та ін. Існує значна різноманітність поглядів на сутність державного сектора економіки, його компоненти, особливості функціонування та ін. Дискутується порядок визначення величини державного сектора, принципи та критерії забезпечення його функціонування, закономірності розподілу ресурсів. Ці й інші аспекти дослідження державного сектору економіки набули пильного розгляду наукової спільноти. Окремим напрямом дослідження державного сектора економіки є його розгляд як складової частини публічних фінансів. В межах цього напряму актуальним є визначення ролі державного сектора економіки у генерації фінансових ресурсів. Ця спрямованість дослідження є тим більш актуальною, зважаючи на сучасний кризовий стан економіки України та загальний дефіцит фінансових ресурсів.

Тому метою цього дослідження є розгляд базових закономірностей генерації фінансових ресурсів у державному секторі економіки України та виявлення найбільш значущих аспектів його суспільного призначення з огляду на сучасні кризові умови. Методологічною базою дослідження є методи абстрагування, аналізу, синтезу на основі системного підходу. Із сукупності конкретно наукових методів використано кореляційно-регресійний, трендовий, імовірнісний, дисперсійний, R/S-аналізи, метод структурної декомпозиції.

Роль державного сектора економіки у забезпеченні стабільності її функціонування є визначальною. Державний сектор економіки, як правило, є вагомим у стратегічних видах економічної діяльності. Однак перелік таких видів діяльності є індивідуальним для кожної окремої економіки: в Іспанії це виробництво електро-

енергії, в Італії – електротехнічна промисловість, суднобудування, металургія, у Франції – аерокосмічна, металургійна, хімічна, металургійна промисловість [4]. Особливо значущість державного сектора зростає в умовах нестабільності та військово-політичної кризи [8, с. 21], як це нині відбувається в Україні. Однак межі державного сектора економіки в Україні різними правовими документами визначаються по-різному – до цього сектора зараховують бюджетні установи й організації, створені ними, або суб'єкти господарювання, що діють лише на основі державної власності [6, с. 20]. Виходячи з останнього розуміння, сформовані методологічні пояснення щодо рахунків інституційних секторів, які представлені Державною службою статистики України [9]. В межах цього методологічного підходу всі інституційні одиниці контролюються в межах сектора загального державного управління [7, с. 47].

Державний сектор економіки України є вагомим джерелом фінансових ресурсів. Зокрема, в межах державного сектора створюється $\approx 9\%$ продукції, що випускається загалом за економікою (табл. 1), генерується від 13,5 до 17,5 % валової доданої вартості, формується до 30 % фонду оплати праці та до 6 % валового прибутку. Питома вага державного сектора економіки в межах економіки загалом змінюється незначною мірою, межі змін цілком вкладаються у межі випадкових коливань характеристик. Узгодженими є динаміки відношення випуску продукції за державним сектором економіки до випуску продукції за економікою загалом і відношення виробництва валової доданої вартості за державним сектором економіки до такого виробництва за економікою загалом. Динаміка характеристик джерел формування фінансових ресурсів за державним сектором ілюструє порівняно низьке податкове навантаження на виробничі процеси та пов'язану з цим вищу фінансову ефективність. При цьому розподільні процеси у державному секторі мають певну специфіку перебігу, спрямовану на фінансування фонду оплати праці. Водночас розподільні процеси в інших секторах економіки спрямовані на формування чистого фінансового результату.

Специфіку розподільних процесів у державному секторі ілюструють довгострокові тенденції змін у структурі валової доданої вартості (з 2003 року по 2017 рік). Так, за зазначений період питома вага оплати праці найманих працівників зросла з 81 % до 89 % (загалом за економікою знизилась з 50,86 % до 46 %), вага податків на виробництво знизилась з 0,11 % до 0,04 % (загалом за економікою знизилась з 2,5 % до 0,9 %), валовий прибуток знизився з 18,85 % до 10,84 % (загалом за економікою зріс з 47,83 % до 53,67 %).

Споживання капіталу у державному секторі економіки є більш інтенсивним, ніж це відбувається в інших секторах (рис. 1), коливається у набагато ширших межах і має чітко визначену тенденцію до зменшення. Якщо за економікою загалом споживання капіталу відбувається стало, що означає, крім іншого, забезпечення відтворення капіталу на стабільному (хоча і низькому) рівні, то для державного сектора характерним є вими-

Відношення джерел фінансових ресурсів державного сектора до таких джерел за економікою загалом, %

За роками	Випуск продукції у фактичних цінах	Валова додана вартість	Оплата праці найманих працівників	Податки, пов'язані з виробництвом	Валовий прибуток
2003	8,56	14,64	23,32	0,64	5,77
2004	7,83	13,56	21,69	0,58	5,42
2005	8,43	14,63	22,35	0,72	4,96
2006	8,82	15,50	23,98	0,83	4,44
2007	8,64	15,02	24,25	0,94	3,52
2008	8,68	15,15	24,37	0,80	2,78
2009	9,96	17,49	27,55	0,79	4,29
2010	9,71	16,62	26,26	1,05	4,01
2011	8,61	15,69	24,75	0,95	3,75
2012	9,23	16,21	24,48	0,85	4,49
2013	9,54	16,50	25,46	0,78	4,57
2014	9,18	15,34	25,56	0,87	3,70
2015	8,76	14,11	26,88	0,92	3,24
2016	8,48	13,92	28,25	0,92	3,03
2017	9,13	15,43	29,85	0,67	3,12

Джерело: розраховано автором за даними [9].

вання капіталу та зменшення рівня його відтворення. Фінансові ресурси державного сектора генеруються в обсязі, недостатньому для одночасного фінансування виконання його суспільного призначення та відтворення капіталу.

Одночасно відношення чистої доданої вартості до валової доданої вартості у державному секторі економіки (рис. 2) є вищим, ніж для економіки загалом, тобто потенційно державний сектор економіки є більш ефективним, ніж економіка загалом. Державний сектор економіки генерує фінансові ресурси з більшою інтенсивністю, ніж такі ресурси генеруються за економікою в цілому.

Погіршення результатів функціонування державного сектора економіки відзначається досить давно [1,

с. 36], безпосередньо низхідні тенденції реалізуються з 2010 року (табл. 2). Менеджмент значної частки державних підприємств державної форми власності є непрозорим, важкоконтрольованим і неефективним [2, с. 43]. Показники випуску продукції, валової доданої вартості, валового прибутку, визначені в цінах 2017 року, мають поліноміальну залежність з рівнем достовірності 95 %. Екстремум – максимум для випуску продукції та валової доданої вартості спостерігається одночасно – у 2010 році. Виходячи з властивості контингентності економічних закономірностей можна висунути гіпотезу, що у 2010 році спостерігається злам тенденцій, перехід від висхідної тенденції до низхідної. Для валового прибутку за поліноміального типу тенденції її спрямованість є протилежною – у 2013 році відбувається зміна тенденції з низхідної до висхідної. Рівень невизначено-

Рис. 1. Динаміка відношення споживання основного капіталу до проміжного споживання

Джерело: розраховано автором за даними [9].

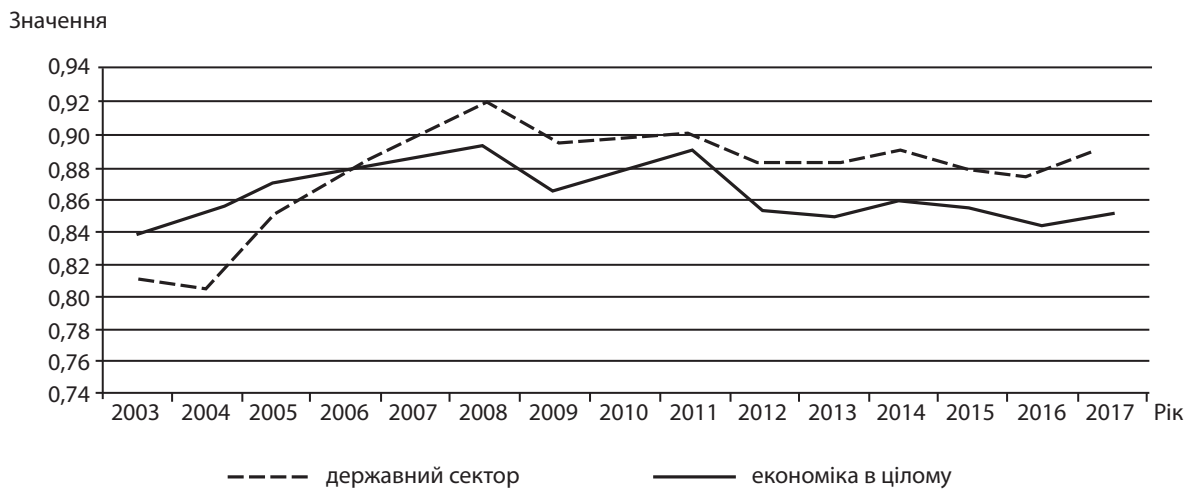

Рис. 2. Питома вага відношення чистої доданої вартості до валової доданої вартості

Джерело: розраховано автором за даними [9].

Таблиця 2

Тенденції розвитку державного сектора економіки та їх невизначеність

Назва показника	Форма часової залежності	Рівень невизначеності			Час зламу тенденцій	
		Коефіцієнт варіації	Рівень «білого шуму», %	Ентропія	Рік	Значення характеристики
Випуск продукції, млн грн	$VP(t) = -2784 \cdot t^2 + 46473 \cdot t + 443553$	0,109	0,59	1,15	2010	637502,1
Валова додана вартість, млн грн	$ВДВ(t) = -2388 \cdot t^2 + 38954 \cdot t + 289320$	0,124	0,48	1,311	2010	325885,9
Прибуток валовий, млн грн	$ПВ(t) = 143,51 \cdot t^2 - 3398 \cdot t + 63931$	0,149	0,82	1,274	2013	60677,12

Джерело: визначено автором за даними [9] з використанням [3].

сті процесів у державному секторі економіки за врахування впливу інфляції є незначним: коефіцієнт варіації коливається у межах 0,109–0,149, рівень «білого шуму» не перевищує одного відсотка, а ентропія є набагато нижчою – 1,5.

Використання часових закономірностей характеристик державного сектора економіки, наведених у табл. 2, дало змогу побудувати прогноз генерації фінансових ресурсів з часовим горизонтом у п'ять років, що відповідає достовірності у 80 % (рис. 3).

Відповідно до отриманих результатів у період 2017–2019 рр. відбуватимуться суттєві трансформації державного сектора, що матимуть наслідком зростання відношення валового прибутку до валової доданої вартості та зменшення відношення валової доданої вартості до випуску продукції. Зважаючи на отримані й описані попередньо результати існування низхідних тенденцій випуску продукції та валової доданої вартості, можна прогнозувати згортання виробництва у державному секторі економіки та часткове збереження валової доданої вартості за рахунок фінансування фонду оплати праці. Процеси деградації сектора, розпочаті у 2010 році, набудуть свого логічного завершення у 2021–2022 рр.

моментом біфуркації. Водночас біфуркація державного сектора означає, скоріше за все, не його руйнування, а зміну засад функціонування, за якої визначальним критерієм ефективності діяльності стане не виконання суспільного призначення, а фінансова ефективність діяльності суб'єктів господарювання.

Отримані результати свідчать, що виробничі процеси, генерація фінансових ресурсів у державному секторі економіки зорієнтовані на виконання певного суспільного призначення та не підлягають звичним закономірностям реального сектора. Суспільне призначення державного сектора економіки полягає у створенні сприятливих умов розвитку економіки загалом та окремих суб'єктів господарювання зокрема. Виконання суспільного призначення державного сектора економіки повинно виходити з регуляторної ролі держави, що враховує економічні інтереси всіх учасників відтворювального процесу [5, с. 31].

Компоненти суспільного призначення державного сектора економіки в умовах кризи є такими [1, с. 33; 8, с. 21]:

- ✦ протидія зменшенню інноваційно-інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Така протидія здійснюється за рахунок державного

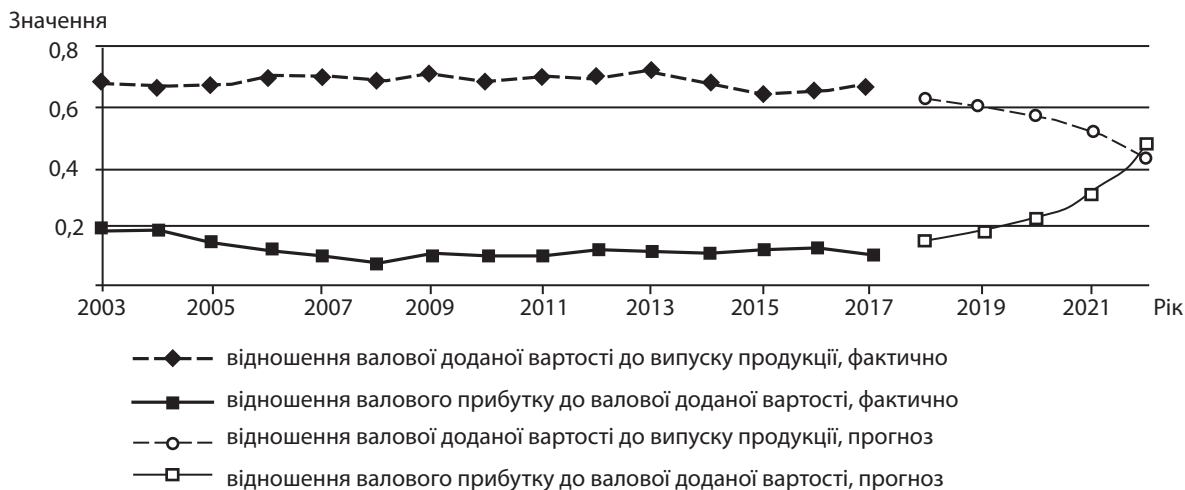

Рис. 3. Прогноз генеративності фінансових ресурсів у державному секторі економіки України

фінансування наукової та науково-дослідної діяльності, забезпечення зростання виробництва високотехнологічної продукції;

- ✦ призупинення зростання рівня невизначеності фінансових процесів в економіці, згортання національної економіки, що може бути виконане за рахунок власне інвестиційної діяльності держави та комплексу заходів щодо монетарної стабілізації;
- ✦ державна підтримка розвитку видів економічної діяльності, що цілком чи майже цілком знаходяться у межах державного сектора економіки. До таких видів, перш за все, в умовах зовнішньої агресії належать підприємства оборонного комплексу. Розвиток оборонних підприємств має стратегічне значення також з огляду на наукоємність оборонних технологій, значущість їх виробництв із забезпечення окремих повних технологічних машинобудівних циклів, забезпечення значних обсягів нових робочих місць тощо. Стратегічне значення має фінансова інфраструктура, що забезпечує ефективне функціонування оборонного комплексу;
- ✦ домінування державного фінансування підготовки кадрів з пріоритетних напрямків розвитку економіки;
- ✦ забезпечення ефективного менеджменту суб'єктів господарювання державного сектора економіки, системи контролю за їх діяльністю та формування стратегіями розвитку сектора загалом. Принципові засади побудови такої стратегії наведені у праці [2, с. 44–45]: прозорість і підзвітність, чіткість цілей, корпоративне управління, антикорупційна діяльність, партнерські відносини з бізнесом. Вочевидь, впровадження зазначених принципів матиме наслідком зростання фінансової ефективності діяльності державного сектора економіки, сприятиме відтворенню капіталу, змінить розподільні процеси. Однак, незважаючи на по-

силення генеративності розподільних процесів, виконання суспільного призначення державного сектора економіки залишиться під питанням.

ВИСНОВКИ

Таким чином, державний сектор економіки України є одним із системоутворюючих компонентів економіки загалом. Його значущість залишається стабільною або посилюється ротягом тривалого відтинку часу. Реалізація суспільного призначення є основою організації розподільних процесів у державному секторі, спрямованих переважно на фінансування виконання функцій держави та забезпечення оплати праці найманих працівників. Водночас у державному секторі економіки не забезпечується повною мірою відтворення капіталу, що визначає дегресію сектора. Деструктивні тенденції в межах державного сектора набувають особливо виразного характеру починаючи з 2010 року, що призвело до поглиблення недостатності генеративності фінансових ресурсів у ньому. Закономірності динаміки джерел фінансових ресурсів визначені у порівнянних цінах 2017 року, дають змогу прогнозувати згортання державного сектора економіки України із настанням моменту біфуркації до 2022 року. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулін Р. М. Державний сектор економіки: докризовий стан та аналіз ефективності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 17. С. 33–37.
2. Бутенко Н. В., Халковський О. М. Державний сектор економіки: сучасний стан і перспективи розвитку. *Бізнес Інформ*. 2015. № 8. С. 41–46.
3. Зміна дефлятора валового внутрішнього продукту // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Майстер А. В. Теоретичні підходи до визначення сутності державного сектору е-економіки та його оптимального розміру. *Ефективна економіка*. 2014. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3195>
5. Макогон І. Державний сектор як об'єкт макроекономічного регулювання. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 3. С. 21–34.

6. Натарова О. В. Визначення державного сектору економіки: національний та міжнародний підходи. *Економіка: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 20–21.

7. Нецора Т. Г. Методичні питання визначення обсягу та структури державного сектору економіки України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2016. № 7. С. 45–50.

8. Підпригора Л. А. Проблема оптимізації ролі державного сектору економіки України як умова економічної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 19–23.

9. Рахунки інституційних секторів економіки. // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

REFERENCES

Abdullin, R. M. "Derzhavnyi sektor ekonomiky: dokryzovyi stan ta analiz efektyvnosti" [Public sector of the economy: pre-crisis state and efficiency analysis]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 17 (2009): 33-37.

Butenko, N. V., and Khalkovskiy, O. M. "Derzhavnyi sektor ekonomiky: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku" [The state sector of the economy: the current state and prospects of development]. *Biznes Inform*, no. 8 (2015): 41-46.

Maister, A. V. "Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti derzhavnoho sektoru ekonomiky ta yoho optymalnoho rozmiru" [Theoretical approaches to the definition of the es-

sence of the state sector of the economy and its optimal size]. *Efektyvna ekonomika*. 2014. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3195>

Makohon, I. "Derzhavnyi sektor yak ob'iekt makroekonomichnoho rehulivannia" [Public sector as an object of macroeconomic regulation]. *Visnyk KNTEU*, no. 3 (2015): 21-34.

Natarova, O. V. "Vyznachennia derzhavnoho sektoru ekonomiky: natsionalnyi ta mizhnarodnyi pidkhody" [Definition of the state sector of the economy: national and international approaches]. *Ekonomika: teoriia ta praktyka*, no. 1 (2014): 20-21.

Netsora, T. H. "Metodychni pytannia vyznachennia obsiahu ta struktury derzhavnoho sektoru ekonomiky Ukrainy" [Methodological issues on determining the volume and structure of the public sector of the Ukrainian economy]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu*, no. 7 (2016): 45-50.

Pidopryhora, L. A. "Problema optymizatsii roli derzhavnoho sektora ekonomiky Ukrainy yak umova ekonomichnoi bezpeky" [The problem of optimizing the role of the state sector of the economy of Ukraine as a condition of economic security]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 10 (2017): 19-23.

"Rakhunky instytutsiinykh sektoriv ekonomiky" [Accounts of institutional sectors of the economy]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

"Zmina defliatora valovoho vnutrishnyoho produktu" [Changing deflator of gross domestic product]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>